

ПСИХОКОРЕКЦІЯ ОСОБИСТОСТІ ЗАСОБАМИ ГРАФІЧНИХ МЕТОДИК

© Л. І. Фізер

У статті розглядаються особливості психокорекції особистості засобами проєктивних графічних тестів. Ставиться акцент на доцільності використання комплексу графічних тестів, що забезпечує пізнання глибинних феноменів психіки особистості. В основі роботи лежить процесуальна діагностика, яка має на меті злиття в практиці психодіагностичного та психокорекційного процесів в єдиний процес. Представлена методика не тільки помітно підвищує інтерес до самодослідження у школярів, а й глибоко терапевтична по суті

Ключові слова: графічні проєктивні тести, психокорекційний вплив, процесуальна психодіагностика, «Я» – текст, ідентичність, інтерпретація

The features of psychocorrection of the person by the means of graphic projective tests are considered in the article. The aim is focused on the feasibility of using complex graphic tests, providing in-depth knowledge of the global phenomena of the person's psycho. The basis of the article is procedural diagnostics, which aims to merge in practice psychodiagnostical and correction processes in a single process. The presented method not only significantly increases the interest of pupils in self-exploration, but also has therapeutic substantially

Keywords: graphic projective tests, psychocorrectional impact, procedural psychodiagnosics, "I" – text, identity, interpretation

1. Вступ

Актуальність дослідження впливає, зокрема, із закономірностей розвитку особистості та її адаптації у соціумі, а це:

– гармонізація та стабілізація психологічного стану особистості;

– підвищення рівня усвідомленості в емоційній і поведінковій сферах, активізація внутрішнього ресурсу особистості;

– формування творчого потенціалу та здатності по-новому, нестандартно бачити життєві ситуації і розв'язувати труднощі;

– утвердження віри особистості в її творчу основу у вирішенні власних проблем;

– формування здатності до соціальної взаємодії.

Всі ці закономірності вимагають нових адекватних інструментальних засобів психодіагностики та психокорекції у роботі психолога освіти.

2. Аналіз літературних даних та постановка проблеми

Загалом психологічна корекція – це психолого-педагогічний вплив, спрямований на усунення відхилень в особистісному і професійному розвитку, гармонізацію особистості і міжособистісних відносин у кризовій ситуації [1, 2 та ін.], або спрямований психологічний вплив на ті чи інші психологічні структури з метою забезпечення повноцінного розвитку і функціонування особистості [3]. А оскільки психологічна корекція тісно пов'язана з цілеспрямованим формуванням особистості, то їх майже неможливо відокремити один від одного.

Слово «діагностика» походить від грецького слова «diagnostikos» – здатний розпізнавати. Процесуальна психодіагностика означає здатність психолога розпізнавати в процесі корекції індивідуально-психологічні відмітні риси особистості. Стосовно процесуальної психодіагностики фахівці передбача-

ють симультанне злиття в практиці психодіагностичного та психокорекційного процесів, їхню багаторівневість і динамічність.

Малюнок – це довгостроковий та наочний «запис того, що відбувається в процесі взаємодії фахівця і клієнта, до якої можна постійно повертатися. Це дає можливість клієнтові відстежувати ті зміни стану, які він пережив у процесі надання йому психологічної допомоги» [4]. Додаткова перевага малювання над іншими методами в тому, що воно дозволяє працювати з матеріалом протягом багатьох занять поспіль, «не втрачаючи нитки», тому що матеріал зберігається від одного заняття до наступного. Учень може переробити картину, або почати все заново. Крім того, роботи можна викласти поруч і розглядати, як документ зміни в процесі росту.

Однак малювання до підліткового віку, на думку Л. С. Виготського, в основному вичерпує своє біологічне значення і його адаптивна роль знижується. Центральне місце посідає слово, що дозволяє легше передавати складні внутрішні відносини, руху, події [4]. Тоді однією з поширених психодіагностичних і корекційних процедур стає написання оповідань, віршів, казок.

Суттєвою перевагою у використанні проєктивних графічних тестів є думка Т. Зінкевич-Євстигнієвої про «поліваріантність» таких завдань. Окрім відомих традиційних тематичних тестів, спрямованих на вивчення особистісних рис («Неіснуюча тварина», «Людина-Дерево-Будинок» та ін.), існує ряд так званих вільних і нетрадиційних тематичних тестів-малюнків, що пов'язані з деякою символізацією тих чи інших психічних процесів.

Аналіз останніх психологічних досліджень показує, що діагностико-корекційний процес у форматі психодинамічної парадигми передбачає об'єднання теоретичного (методологічного, структурно-семантичного), функційно-практичного (ін-

струментального) та енергетичного рівнів цілісної психіки [5]. Так розроблена Т. С. Яценко «Модель внутрішньої динаміки психіки» (рис. 1) демонструє

сутність психічного, яка знаходиться на перетині «вертикалі» і «горизонталі», що зумовлює синтез свідомого і несвідомого.

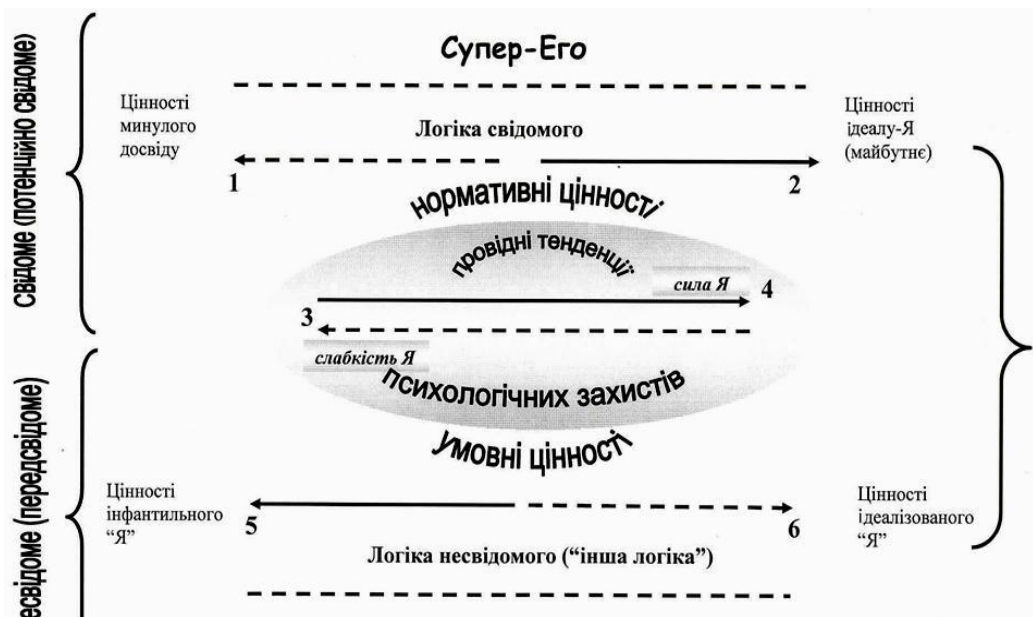

Рис. 1. Модель внутрішньої динаміки психіки

Зараз сучасна наука на підході до нових відкриттів у дослідженнях символічної та графічної мови творчої продукції особистості. Сучасні методи пізнання покликані поглибити та розширити межі практичного застосування спеціалістами нових підходів з метою здійснення психокорекційних впливів та самодослідження особистості. Оригінальний підхід до інтерпретації мови графічних символів дає один з сучасних методів науки, такий як психографія [6], а створені на основі цього методу проєктивні графічні тести [7] дозволяють вирішувати корекційно-діагностичні впливи в умовах сучасної освіти.

3. Ціль та задачі дослідження

Мета цієї статті – окреслити особливості психокорекційних впливів на особистість засобами проєктивних графічних тестів, а також представити короткий опис практичного досвіду з цього напрямку в роботі психолога освіти.

4. Графічні проєктивні тести як інструмент психологічної корекції особистості

4.1. Підходи та конкретизація змісту психокорекційних занять

В основі роботи лежить процесуальна діагностика, яка має на меті злиття в практиці психодіагностичного та психокорекційного процесів в єдиний процес. Вона передбачає багаторівневість та динамічність. Тому в процесі психодіагностики багато важить значущість події, факту поведінки для суб'єкта, сила його емоційного сприймання, а не відповідність академічним схемам пізнання. Увагу привертає будь-який зміст, що йде від респондента – чи то малюнок, чи розповідь, чи емоційна реакція, чи інтерпретація.

За таких умов відкривається можливість пізнати логіку несвідомого на поведінковому матеріалі того чи іншого учасника навчання, який піддається аналізу. Цей підхід передбачає розвиток його здібностей та навичок самопізнання. Процесуальній психодіагностиці, так само, як і психокорекції, що йде з нею в парі, завжди притаманна неповторність конкретно-семантичного аспекту. Як неповторна людина, з якою проводиться психокорекційний процес, так само неповторними є й процес і результати психодіагностики.

Психокорекція за допомогою вищезгаданого комплексу проєктивних графічних тестів здійснювалася у три етапи:

- перший – етап аналізу, розфарбовування та фіксування образів;
- другий – етап синтезу, складання історії або казки;
- третій – етап корекції, робота з метафорою та текстом, що представляє собою гнучку та динамічну форму з метою зміни небажаних сценаріїв поведінки, уявлень про себе, світ, тощо.

В рамках цієї роботи використані методики, розробку яких здійснювали з позицій теорії психомоторних зв'язків І. М. Сеченова. Він стверджував, що психічна діяльність людини завжди виражається зовнішніми ознаками, насамперед м'язовими (буквально – кожна думка закінчується рухом). Якщо реальний рух або реальна поведінка з якоїсь причини не здійснюється, то це викликає певну напругу у відповідних групах м'язів і в психіці людини, що знайде відображення в будь-яких продуктах її діяльності, зокрема й у малюнках.

При інтерпретації проєктивних графічних тестів чи малюнків, треба розуміти, що з їх допомогою

дитина може виразити ситуації і події, які не завжди передасть усно, та які з різних причин не можуть бути реалізовані в поведінці.

У підходах до розгляду вербальних учнівських самопрезентацій з метою подальшої їх корекції у цьому дослідженні доречним виступає положення про те, що поведінка людини, ситуація, в якій вона опинилася (точніше її інтерпретація), задаються, насамперед, мовою. Саме означування реальності, тобто заміщення її певними культурно заданими схемами, дозволяє не лише обдумувати, осмислювати те, що відбувається, аналізувати й переживати ті чи інші події, але й впорядковувати їх, творячи для себе нову психічну реальність, новий досвід.

Як зазначає В. Шмідт, оповідь – це відбір окремих елементів (ситуацій, осіб, дій) та певних їхніх властивостей. Саме таким чином створюється історія. Здійснюючи свій відбір, людина мовби прокладає через нарративний матеріал смислову лінію, яка виділяє один елемент та відкидає інші. Прокладаючи таку смислову лінію, особистість керується критерієм їх релевантності, тобто значущості для тієї конкретної історії, яку вона збирається оповісти [8].

Тому під час психокорекційної роботи, внаслідок осмислення свого досвіду учнем, що знаходить своє відображення в творчих письмових текстах (казках, історіях, міфах), відбувається побудова власного особистісного тексту («Я» – текст), створюється своєрідна канва розвитку особистості, що є базою для розуміння світу, осмислення власного призначення, життєвого шляху та конструювання власної ідентичності.

При такому підході сприймання школяра виступає як «живий» процес, який розгортається і збагачується в часі, і як процес постійного вичерпання все нового і нового змісту із початкових достатньо сумарних і мало визначених образів з взірців. Також варто відзначити, що вивчення психіки відбувається за умов спонтанності та невимушеності поведінки, що дозволяє враховувати емотивну пріоритетність та імперативність внутрішніх факторів поряд з іншими інструментами вивчення особистості.

4. 2. Результати психокорекційної роботи

Оцінка ефективності корекційної роботи досить складна і може бути проведена лише частково. Динаміка ряду параметрів (рівня активності дитини, розвитку психічних функцій, самооцінки, психологічного комфорту, тощо) може бути об'єктивізована за допомогою психометричних методик, застосовуваних на різних етапах роботи (на початку, в середині, кінці). Індикатором змін, які відбуваються в особистості учня в процесі психокорекційної роботи, виступає «Я – концепція» особистості учня. Ця теза є відправною у організації та впровадженні вищезгаданих методик у психокорекційну роботу.

Натомість для оцінки ефективності роботи доцільно використовувати не тільки кількісний підхід, але і якісний аналіз, виявляти зміни в системі відносин, у загальній картині поведінки учня і т.п. У цьому питанні важлива експертна оцінка загального стану дитини з боку інших фахівців, які працюють з нею.

За спостереженнями та отриманими відгуками батьків і вчителів, внаслідок проведеної роботи учні у спілкуванні займають більш виважені позиції, а також у прийнятті оцінок, суджень та рішень в цілому.

У результаті корекційної роботи відмічається зміна тенденцій у характеристиках учнів образу «Я» від соціального «Я» до рефлексивного. Також варто зазначити, що під час психокорекції в повній мірі відбувається об'єктивування несвідомих детермінант психіки особистості через інтерпретацію символів малюнку та доповнюється її нарративним матеріалом на завершальному етапі здійснення корекційних впливів.

Представлена методика не тільки помітно підвищує інтерес до самодослідження у школярів, а й глибоко терапевтична по суті. Працюючи над ідентифікацією особистості, допомагаємо їй «віднести до себе» те, що вона говорить, описуючи малюнок чи його частину. Якщо простежити разом із учнем найбільш стійкі теми та образи, то з часом він готовий побачити єдині смислові лінії і реконструювати їх на власний зразок.

5. Висновки

Використані проєктивні графічні тести володіють потенційною здатністю до продукування бесід з учнем та створення ним власного особистісного тексту («Я» – текст), оскільки вони виступають засобами «обходу» опору та ефективного контакту з дитячими ресурсами. В учнів під час пошуку елементів в абстрактних малюнках покращується зорова пам'ять, зосередженість та концентрація уваги. Розфарбовування образів композицій призводить до ефективної взаємодії з кольором та формою, що сприяє сенсорній інтеграції особистості та психокорекції її емоційної сфери, пізнавальних процесів, мотивації, а також підвищенню соціальної адаптації у соціумі.

Все це стає вихідними положеннями, що лежать в основі застосування графічних методик як методів творчого самовираження особистості дитини, забезпечення її гармонійного формування через творче самовираження, самопізнання та самореалізацію у умовах сучасної освіти.

6. Перспективи подальших розвідок у цьому напрямі

У полі уваги надалі будуть знаходитися процеси символізації змісту психічного у продуктах творчої діяльності та нарративному матеріалі школярів, а також відбуватиметься пошук відповідної методології з цієї проблематики.

Література

1. Макшанов, С. И. Психология тренинга в профессиональной деятельности [Текст]: дис. ... д-ра психол. наук / С. И. Макшанов. – СПб., 1998. – 43 с.
2. Оськин, В. На пороге эмоциональной революции [Текст] / В. Оськин // Управление персоналом. – 2004. – № 16. – С. 49–53.
3. Исурин, Г. Л. Групповые методы психотерапии и психокоррекции [Текст] / Г. Л. Исурин. – Методы психологической диагностики и коррекции в клинике. – Л.: Медицина, 1983. – С. 231–254.

4. Добряков, И. Семейный диагноз и семейная психотерапия [Текст] / И. Добряков, И. Никольская, Э. Эйдемиллер. – СПб.: Речь, 2006. – 457 с.

5. Яценко, Т. С. Діагностико-корекційні особливості глибинно-психологічної практики [Текст] / Т. С. Яценко // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 12. Психологічні науки. – 2010. – № 29 (53). – С. 30–35.

6. Ибадов, Я. С. Психография [Текст] / Я. С. Ибадов. – Тюмень: «Истина», 2007. – 279 с.

7. Ибадов, Я. С. Медико-педагого-психологические тесты [Текст] / Я. С. Ибадов. – Севастополь: «Аль-Пси», 2008. – 43 с.

8. Шмидт, В. Нарратология [Текст] / В. Шмидт. – М.: Языки славянской культуры, 2003. – 389 с.

References

1. Makshanov, S. I. (1998). Psychology training in a professional activity. Sankt-Peterburg, 43.

2. Oskin, V. (2004). On the threshold of emotional revolution. Personnel Management, 16, 49–53.

3. Isurina, G. L. (1983). Group psychotherapy and therapy. Methods of psychological diagnosis and correction in the clinic. Leningrad: Medicine, 231–254.

4. Dobryakov, I., Nikolskaya I., Eidemiller, E. (2006). Family diagnosis and family therapy. Stankt-Peterburg: Speech, 457.

5. Yatsenko, T. S. (2010). Diagnostic and corrective features deep psychological practice. Scientific journal Dragomanov NPU. Series 12. Psychological Science, 29 (53), 30–35.

6. Ibadov, J. S. (2007). Psychography. Tyumen: "Truth", 279.

7. Ibadov, J. S. (2008). Medical and pedagogic-psychological tests. Sevastopol: «Al'-Pci», 43.

8. Schmidt, B. (2003). Narratology. Moscow: Languages Slavic culture, 389.

*Рекомендовано до публікації д-р псих. наук, професор Бондарчук О. І.
Дата надходження рукопису 16.11.2015*

Фізер Любов Іванівна, практичний психолог, Свальявська гімназія Свальявської районної ради, вул. Верховинська, 89, м. Свальява, Україна, 89300
E-mail: flora.air@mail.ru